פרשת ויצא תשפ"ז לנשים

הרע מביא לרצון ה' בעל כרחו

שנאת עשו ליעקב

"לעולם ה' דברך נצב בשמים" (תהלים קיט, פט), כל קיום העולם הוא דבר ה', הוא שמקיים ומהווה את הבריאה כולה, גם כשהרשעים פועלים ועושים כנגד רצון ה', דווקא מתוך מעשיהם יצא רצון ה'. כך אנו רואים לאורך הפרשה כולה. "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (בראשית כח, י). טעם הדבר טמון בלקיחת הברכות בערמה מעשו. לולי זאת, פרשת ויצא לא הייתה נכתבת כלל. יעקב אבינו היה ממשיך לשבת וללמוד, ועבדו היה הולך לחרן להביא את רחל, כפי שעשה אליעזר לאביו יצחק. ויתכן שאף שנאת עשו ליעקב שהחלה אחר לקיחת הברכות, "וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו" (בראשית כז, מא) שממנה אנו סובלים עד ימינו אנו, לא הייתה כלל מתחילה.

אם היו מסבירים ליצחק שעשו פקר ביום פטירת אברהם, יתכן והיה מברך את יעקב בברכות עולם הזה. ברכות עולם הזה אין ביאורם הצלחה בביזנס. יעקב אבינו אינו זקוק לברכות אלו, ברכות עולם הזה אלו הסיוע לקיום המצוות. וכבר אמרו, שאנו איננו מלמדים בחדָרים לימודי חול. דהרי ממה נפשך, אם הם נצרכים, הרי הם לימודי קודש, ואם אינם נצרכים, הרי אסור ללומדם. חולין הם לא! כך הם ברכות עולם הזה, יעקב אבינו הוזקק להם כדי לזכות לקיים מצוות, כצדקה ותלמוד תורה ושאר מצוות.

הברכות הביאו לגלות

אולם נתבאר מדברי החת"ם סופר (תורת משה בראשית כה, כג), יצחק רצה לברך את עשו בברכות עולם הזה כדי שיזכה להיות פטרונו הממוני של יעקב וכהסכם ישכור וזבולון. וכיון שפקר עשו לא זכה לקיים את תפקידו בעולם. כך הוא משמעות הפסוקים במלאכי (א, ב-ג): "הלוא אח עשו ליעקב נאם השם (תפקידו של עשו לפעול יחד עם יעקב. וכיון שפקר עשו) ואהב את יעקב. ואת עשו שנאתי". ואכן, יתכן שאם היה יודע יצחק מכך שפקר עשו, היה מברך מתחילה את יעקב בברכות עולם הזה, ולא הוצרך לקחת את הברכות במרמה.

ונמצא, בלא נטילת הברכות, היה יעקב אבינו, כוח התורה יושב ולומד בישיבת שם ועבר, ועבדו היה הולך לבית לבן לקחת לו אשה. בכך היה חוסך יעקב את ארבע עשר שנות עבודתו עבור נשותיו. ואף היה חוסך את ששת שנות עבודתו בצאן, וכפי שמצינו ששם ועבר ישבו בישיבה ולמדו תורה, ולא הוצרכו לפרנס את עצמם. וכך ביעקב, בהיותו בבית אביו לא הוזקק לעבוד לפרנסתו, ונהנה מרכושו של יצחק אביו.

וביותר, אף את רכושו העצום מבית לבן, הביא יעקב לעשו. מביא המדרש (תנחומא וישלח, יא):

> מה עשה יעקב, כיון שהעבירו בניו וצאנו לארץ ישראל עמד ומכר כל מה שהביא בידו מחוצה לארץ, ועשאו כריות של זהב, אמר לעשו, יש לך חלק עמי במערת המכפלה, ומה אתה מבקש, ליקח כריות אלו של זהב, או לחלוק עמי? התחיל עשו אמר, מה אני מבקש מן המערה הזו, זהב זה אני מבקש. ומיין שמכר יעקב כל מה שהביא מחוצה לארץ ונטלו עשו, שכן יוסף אמר (בראשית נ, ה) "אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת בקבר אשר כריתי לי".

יעקב אינו עובד כדי להרוויח ממון, יעקב עובד לפרנסתו מפני שזהו תפקידו החדש. אחר שנטל את הברכות וזכה בתפקידו של עשו, הוטלו עליו ענייני העולם הזה. הוצרך ללכת ולהביא אשה, ואף לפעול לפרנסתו.

תמנע מצילה את יעקב

מכיון ויעקב לקח את הברכות, הוצרך לברוח לחרן בציווייה של רבקה אמו שהכירה רבקה את נפשו של בנה עשו. ולמרות אמירתו (בראשית כז, מא-מג) "ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי", מיד מגיבה רבקה: "ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך. ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה", אף דאמר עשו אחכה לימי השבעה על אבינו, חששה רבקה ובצדק כפי שהוכח לאחר מעשה, שעשו לא ימתין לימי השבעה של אביו, אלא בהזדמנות הראשונה שתיקרא לידו, הוא ינסה להרוג את אחיו, ולכך אמרה ליעקב ברח אל בית לבן אחי לכמה ימים, לבסוף זה לקח שלושים וארבע שנה!

ואכן, כפי שחששה רבקה, אירע מיד בצאת יעקב לעבר חרן. וכפי שמביא רש"י (בראשית כט, יא): "לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו, ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו. אמר לו מה אעשה לציווי של אבא, אמר לו יעקב טול מה שבידי, והעני חשוב כמת". עשו מכבד את אביו, מחכה לימי אבלו כדי להרוג את יעקב, אך לא עמד בפיתוי. שלח את אליפז להרוג את יעקב אף שזה יגרום

ניתן לקבל את השיעור מידי שבוע בכתובת
3246347@gmail.com
לתרומות לחץ כאן

צער לאביו, ולא עלה בידו. אליפז ריחם על דודו. ודאי שהיה זה סיכון עצום לאליפז, אביו שוטם את יעקב, רוצה להרגו, וכעת הוא עושה נגד רצונו. גם אם לפי ההלכה, יעקב חשוב כמת. אך כל עוד יעקב בחיים, הברכות ברשותו. עשו יכל להרוג את אליפז על שחמל על יעקב, וכנראה שחמל עליו מכיון ואליפז הוא תלמידו של יצחק אבינו, ולכך שמע בקולו של יעקב ולא הרגו.

מבארים בהדר זקנים מבעלי התוספות (שמות יז, ח):

נמצא במדרש, עשו השביע את אליפז בנו להרוג את יעקב. לפי שרמהו מן הבכורה. ואמר לו, בני בכורי אם תהרגהו תשוב לך הבכורה. הלך אליפז נתייעץ עם תמנע אמו והיא מנעתו ואמרה לו, בני, יעקב גיבור ממך ויהרגך. ואביך הרשע אם לא היה ירא ממנו פן יהרגהו, היה חפץ להורגו מידו יותר מעל ידי אחרים. מה עשה אליפז כדי לקיים מצות אביו ושבועתו, הלך אל יעקב ונטל ממנו כל ממנו, ועני חשוב כמת. כיון שראה עשו שלא עשה אליפז מצותו. הלך לעמלק בן אליפז ואמר לו שיהרוג יעקב. נתרצה עמלק לדברי זקנו עשו, ונשבע לו שיהרגנו. כששמעה תמנע הדבר הרע, הזהירה בו כמו שעשתה לאליפז, ולא קבל דבריה. אמרה לו, חוב גדול מוטל על זרעו של אברהם כדכתיב (בראשית טו, יג), "ועבדום וענו אותם". ואם תהרוג יעקב, הרי החוב מוטל עליך, ועל זרעו של עשו, כי אתם מזרע אברהם. ולכך המתין עד אחר השעבוד שנפרע החוב ויצאו ממצרים, ויבא עליהם להנקה משבועתו. והיינו דכתיב "ויבא עמלק".

אליפז אמר לעשו אביו, אכן רצוני כרצונך להרגם, אך יעלה הדבר לנו בחרותנו, דנאלץ לגלות ולהשתעבד בעבודת פרך, מוטב שנקח ממנו את ממונו ויהא חשוב כמת, ואקיים את דבריך, ולא נלך תחת יעקב לעבוד עבודת פרך. אולם לא נחה דעתו של עשו ואמר לעמלק נכדו להרוג את יעקב, אמרה תמנע לעמלק בנה, אכן רצונך לקיים את ציווי אביך להרוג את יעקב, אך יעלה הדבר בחירותך, כדאי לך לחכות מעט.

לבן ביקש לעקור את הכול

מחמת איבוד ממונו לא יכל יעקב ללכת לבית לבן לישא את רחל, דאין בידו ממון לתת לה כנדוניה, והלך והטמין את עצמו בבית מדרשו של עבר ולמד תורה, וכך אומרת הגמרא במגילה (דף יז.): "למה נמנו שנותיו של ישמעאל, כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב", בגמרא מחשבת דישנם ארבע עשרה שנה בחיי יעקב שבהן לא היה בבית לבן, ומאידך כבר ברח מבית אביו מפחד עשו אחיו, והם אלו ארבע עשרה השנים שהיה יעקב בבית מדרשו של עבר. אף כאשר יעקב ממשיך לבית לבן, מכיון ואין בידו נדוניא, הוא נאלץ לעבוד ארבע עשרה שנה עבור שתי נשותיו, עובד שש שנים נוספות לפרנסתו. ובכך הוא מכין את הדרך לבניו אחריו לעמוד בניסיון העוני ולקיים את התורה והמצוות, כמו בניסיון העושר.

יעקב בורח מעשו אל בית לבן, כדי להינצל. אולם בהגדה של פסח מבאר התנא בעל ההגדה את הפסוק "ארמי אובד אב וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב", צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקר את הכל. שנאמר (דברים כו, ה) "ארמי אבד אבי וירד מצרימה". לשונו תמוה, אנו בליל הסדר מספרים בניסי יציאת מצרים, מספר לנו בעל ההגדה "דע לך לבן גרוע מפרעה", ומה נוגע אלינו בליל הסדר רשעותו של לבן?

עוד יקשה, וכי מגיע לפרעה פרס נובל לשלום, מחמת שלבן רשע הימנו ורצה להשמיד את כלל ישראל כולו, הלא רשעת פרעה ידועה לשמצה, טיבע את התינוקות בטיט, רחץ בדם תינוקות בהיותו מצורע, ומדוע נראה הוא בלשון ההגדה כצדיק? ואף יש להוסיף, לשון בעל ההגדה הוא 'שפרעה לא גזר אלא על הזכרים', והרי פרעה גזר אף על הנקיבות עבודת פרך, ואף רחץ בדם התינוקות להירפא מצרעתו ובהם היו אף נקיבות, ומדוע משמעות לשון בעל ההגדה שפרעה גזר עלה זכרים בלבד?

ביאור הדברים מצינו בדברי החתם סופר (גיטין דף יז.):

היה יכול להתעכב בבית לבן רד"ו שנים במקום שירד למצרים והיה מתקיים שם "בארץ לא להם", אלא גלוי לפניו שלבן בקש לעקור הכל, על כן הגלום למצרים שאין גזירת פרעה קשה כל כך, והיינו "ארמי אובד אבי" לעקור הכל על כן "וירד מצרימה".

מבואר שהוקשה לו שני קושיות. מדוע נכתב "ארמי אובד אבי וירד מצרימה", הלא אחר שיצא יעקב מבית לבן, השתהה בדרך שנתיים, שהה בבית שכם בן חמור, נלחם עם מלכי כנען, נמכר יוסף, ורק שלושים ואחת שנה אחר שיצא מבית לבן הגיע יעקב למצרים, ומדוע משמעות הפסוק שירד יעקב מלבן למצרים? עוד הוקשה לחתם סופר, מאחר ויעקב אבינו הוליד את ילדיו בבית לבן שאינו בארץ ישראל, מדוע לא נתקיימה גזירת "בארץ לא להם" בבית לבן?

לכך מבאר החתם סופר, זהו אריכות דבריו של בעל ההגדה 'צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקר את הכל', יתכן וראויה הגלות להיות בבית הסבא לבן, אך לבן רוצה להשמיד את העם היהודי כולו, ואם ממצרים יצאו רק חמישית העם, מבית לבן היו יוצאים פחות מכך, ואף שהקב"ה יכול להגן עלינו אף בבית לבן, אך מציאותו של בית לבן הוא ההתנגדות לכלל ישראל, ולכך בדרך הטבע אין התכנות לקיומו של כלל ישראל בביתו, לכך פעל הקב"ה שלא תהיה הגלות בביתו, ובדרך הטבע תהיה לנו האפשרות לצאת מהגלות.

המבואר שהמתנגד הגדול ביותר לישראל הוא לבן, בטעם הדבר מבאר המהר"ל (גבורות ה', נד):

וכאשר תעמיק בדבר הזה תמצא ענין עמוק מאוד, ויש לך לדעת השתלשלות קדושת יעקב במדריגתו והשתלשלות לבן שבשביל זה רצה לבן לעקור את הכל, ומבלי סבה היה רוצה לבן לעקור הכל תמיד... כלל הדבר רז"ל בחכמתם ידעו ענין לבן הארמי, ובמה שהיה דבק ושהיה הפך אל יעקב, ומצד שהיו הפכים ביחד לגמרי היה רוצה לאבד את הכל... כי יעקב היה הפך לארם וארם היה הפך ליעקב... אמנם כאשר בא יעקב אל ארם היה ארם מתנגד לו לגמרי ורצה לעקור את הכל, כי ארמי הזה אינו בכלל המציאות כלל ואינו נכלל בו ואינו מתיחס אל המציאות כלל אבל הוא עם שאין שם מציאות עליו, לכך התנגדות הזה כאשר יתנגד ההעדר אל המציאות שזהו התנגדות גמור...

ומפני זה היה ארם הפך יעקב רוצה לאבד את יעקב מצד שהם הפכים, וזה כי יעקב הוא מציאות העולם בודאי כי ארם כאין נחשב ויעקב ובניו עיקר מציאות עולם, נמצא כי ארם היה רוצה לעקור את יעקב מכל וכל כי הם הפכים בודאי, ולפיכך היה התנגדות יעקב וארם כמו הפכים ההעדר אל המציאות, לכך היה רוצה לעקור הכל כי ההעדר הוא מתנגד למציאות לגמרי.

המתנגד הגדול ביותר לישראל הוא לבן, וכדי שלא להעמיד את ישראל בהתמודדות הזו, כוח השקר כנגד כוח האמת, הוציאם הקב"ה משם והגלם למצרים. ואף שעמלק הוא שמתנגד לישראל בכל הדורות, נשתתפו יחדיו כמבואר שאותיות ע"ם שב'בלעם', ואותיות ל"ק שב'בלק' מצטרפות יחדיו ומרכיבות את השם 'עמלק'.

בלעם זה לבן

ברם לבן הארמי בראותו שעם ישראל משתעבדים לעם אחר, לא שקט על מקומו והלך להשמידם במקומם, כמבואר בגמרא בסנהדרין (דף קה.): "תנא, הוא בעור, הוא כושן רשעתים, הוא לבן הארמי", אביו של בלעם הוא כוחו של לבן הארמי, יתכן והוא לבן הארמי בעצמו, יתכן והוא גלגול נשמתו, או שהוא מצאצאיו. והוא שגזר על ישראל עבודת פרך, ואף זמם להשמידם ולעקור מהם את אמונתם לבקשת בלק שחשש מישראל, והדגיש שכוחו מאביו לבן הארמי (במדבר כג, ז): "וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל".

ואף אבה להשמיד את ישראל בעצת בנות מואב, באמרו אלוקיהם של אלה שונא זימה, אחטיאם בבנות מואב, ואכן הצליח במזימתו ומתו מישראל במגיפה עשרים וארבעה אלף איש, ברמב"ן (דברים כה, ה) מביא מחלוקת בירושלמי האם נהרגו בנוסף למתים במגיפה עוד מאה חמשים ושבעה אלף ומאתים, הרי שנהרגו מחמתו כמאה שמונים אלף מישראל. אמר הקב"ה לנקום נקמת ישראל ממדין, בא פנחס להרוג את בלעם.

מבאר התרגום רבי יונתן בן עוזיאל (במדבר לא, ח):

וית בלעם בר בעור קטלו בסייפא (ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב), והוה כיון דחמא בלעם חייבא ית פינחס כהנא רדיף מן בתרוי (והיה כיון שראה בלעם החוטא את פינחס הכהן רודף אחריו), עבד מלתא דקוסמין ופרח באויר שמיא (עשה דבר של קוסמים ופרח באויר השמים), מן יד אידכר פינחס שמא רבא וקדישא ופרח בתרוי ואחדיה ברישיה ואחתיה (מיד הזכיר פינחס את השם הגדול והקדוש ופרח אחריו ואחזו בראשו והורידו).

שלף סייפא ובעא למקטליה פתח פומיה במילי תחנונין ואמר לפינחס (שלף חרב וביקש להרגו פתח בלעם את פיו בדברי תחנונים ואמר לפינחס): אין תקיים ית נפשי משתבענא לך דכל יומין דאנא קיים לית אנא מלטיט ית עמך (אם תקיים את נפשי אשבע לך שכל הימים שאני קיים אין אני מקלל את עמך. פנחס יכול להשיב גם אם אהרוג אותך לא תרע לעמי, אך) עני ואמר ליה (ענה פנחס ואמר לו): הלא אנת הוא לבן ארמאה דבעית למישיציא ית יעקב אבונן ונחתת למצרים בגין למובדא זרעא (הלא אתה הוא לבן הארמי שרצית להכרית את יעקב אבינו וירדת למצרים כדי לאבד את זרעו), ומן בתר דנפקו ממצרים גריתא בהון עמלק רשיעא (ומיד אחרי שיצאו ממצרים גרית בהם עמלק הרשע), וכדון איתגרתא איתגרא למילוט יתהון (ועתה גרה התגרית בהם לקלל אותם).

וכיון דחמיתא דלא אהנין עובדך ולא קביל מימרא דה' מינך (וכיון שראית שלא הועילו מעשיך ולא קבל מאמרו של ה' ממך את דבריך), אמליכת מלכא בישא ית בלק למוקמא ית בנתיה בפרשת אורחתא למטעיא יתהון (יעצת עצה רעה את בלק להעמיד את בנותיו בפרשת דרכים להטעות אותם), ונפלו בגין כן מנהון עשרין וארבעא אלפין (ונפלו בעבור כך מהם עשרים וארבעה אלפים), בגין כן לית אפשר תוב למקיימא ית נפשך (בעבור כן אין אפשרות שוב לקיים את נפשך), ומן יד שלף סייפיה מן תיקא וקטליה (ומיד שלף חרבו מן נרתיקה והרגו).

לבן הארמי בכל מהלך חייו מנסה להשמיד את ישראל, ואף הקללה שרצה לקלל את ישראל היא 'כלם' (כמבואר בתוספות בברכות דף ז.), ולא עלה בידו מחמת (במדבר כג, ח) "מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם השם", ולכך זמם להחטיאם בבנות מואב. יתרה על זאת מצינו בנבואת בלעם. בלעם מתנבא מה יהיה באחרית הימים (במדבר כד, יז): "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת", הרי שידע בלעם שעם ישראל אינו רוצה להילחם במואב, וזמן המלחמה יהיה רק באחרית הימים, וכך הוא משיב לבלק על טענותיו מדוע לא קילל את ישראל, למרות זאת בא בלעם מתחילה לקלל את ישראל להשמידם.

העולה מהדברים, לבן הוא המתנגד הגדול ביותר ליעקב אבינו. יעקב הוא כוח "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ), לבן כנגדו משתדל בכל כוחו לרמות, רימה את יעקב במשכורתו מאה פעמים! כוח האמת מול כוח השקר זהו מציאות כנגד העדר מציאות, זו השנאה הגדולה ביותר. כדי שלא להעמיד את ישראל בהתמודדות הזו, כוח השקר כנגד כוח האמת, הוציאם הקב"ה משם והגלם למצרים. ומכיון שהמשעבד זהו לבן, בא לבן אחריהם למצרים והוא שהתווה את דרך השעבוד, וכיצד להרע לישראל עד בואם לארץ.

אולם דווקא מתוך מאמציו של לבן לעקור את עם ישראל, מבאר המהר"ל (גבורות ה', נד), ברצונו למנוע את בניין עם ישראל, החליף את רחל בלאה. לבן רצונו להרע ליעקב, וכאמירתו אחרי שרדף אחרי יעקב (בראשית לא, כט), "יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע", לבן צריך שהקב"ה יתנבא אליו במיוחד כדי שלא יהרוג את חתנו, בנותיו ונכדיו! לבן רוצה לעקור את הכול, אך בכך יצא היפך הדבר. הדבר טוב ביותר שיתכן, בניין עם ישראל. דווקא מתוך רמאותו, לאה נכנסה ליעקב בכיסוי, אשר הוא כוחה. מעשהו של לבן, בנה את כל קיומו של כלל ישראל, ואם היה יודע לבן שזה יהיה תוצאת מעשהו, הוא היה מתאבד.

שאינה נכנסת עמו לקבורה

יעקב מגיע לחרן, ועל באר המים הוא פוגש את רחל. בפגישתו הראשונה עם המיועדת להיות אשתו, הוא בוכה על שהגיע בלא ממון, בכייתו היא דאם היה מגיע עם ממון לא היה צריך לעבוד בעבורה שבע שנים, מפני שהיה נותן להנדוניה, אך כיון שאין בידו ממון עליו לשהות בגלות בעבורה אצל אביה שבע שנים. מוסיף רש"י (בראשית כט, יא), "ויבך", לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה". הדבר תמוה מדוע לא משיבתו רחל, מבינה אני מדבריך שהחיסרון בזוגיות שלנו הוא שלא נקבר יחדיו, עד שאמות הכל ילך כשורה לכל אורך חיינו המשותפים, ונזכה יחד להקים את עם ישראל, ומדוע אתה בוכה על הקבורה, תשמח על שנגשים את חלומנו המשותף עד הקבורה?!

יעקב אומר לרחל, לא על כך אני בוכה, אני רואה את העתיד, עם ישראל לא יזכו להגיע לדרגת אדם השלם בזמן בית המקדש, ויגלו מארצם ויחרב בית המקדש, ונבוזראדן שר הטבחים לא יניח להם לנוח עד בואם לבבל, וכלשון הפסוק (תהילים קלז, א) "על נהרות בבל שם ישבנו" אומר המדרש (איכה רבתי ה) "עד שם לא ישבנו". בבכייתו קודם לידת עם ישראל, פעל שבירידתם לגלות לא תהא ירידתם הרוחנית גדולה, ויוכלו לשוב למדרגתם בנקל. ביתו של יעקב אבינו לא שלם, רחל אינה נקברת עמו. בכל מעשי האבות טמון המשכו של עם ישראל, יצחק חפר בארות כנגד בתי המקדש, אברהם אבינו נלחם בארבע מלכים כנגד ארבע מלכיות, ניצחם וקיבלוהו למלך עליהם. בזה הניחו האבות את היסודות להגיע בגאולה השלימה אל "יכירו וידעו כל יושבי תבל".

פרנסה רק מכוח הקדושה

למדנו, אי קבורתם של יעקב ורחל יחדיו, אינה חסרון בנישואיהם. יצא מכך תועלת לבנים בגלות בית ראשון, רחל תשמע בזעקתם ותתפלל להצלתם, זכותה להצילם מהגלות הוא במסירת הסימנים. "אמר רבי אילעא: אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה, שנאמר (איוב כו, ז) תולה ארץ על בלימה" (חולין דף פט.). כל עתיד העם היהודי עומד על מעשה מסירת הסימנים. במעלת מסירת הסימנים יש עומק רב, נלמד את סיפור הדברים על כל פרטיו בדרכו של רבי שלום שבדרון בלב שלום בארוכה, בתוספת נופך.

יעקב מתחייב ללבן לעבוד שבע שנים בעבור רחל. מחדש האזנים לתורה (בראשית ל, ל):

> ויבואר על פי דברי חז"ל (בבא בתרא דף טו:) מאי מעשה ידיו? ברכת! כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך. ועיין שם במהרש"א, שגם ביעקב היה כן. והיינו, שעל ידי ברכת ה' היה מזלו טוב, ולהיפך בלבן, שפרצה מגיפה בצאנו לפני ביאת יעקבונעשה עני. והיה מזלו רע, והפרוטה שהיו נוטלים ממנו לא היה בה ברכה אלא קללה.

מבואר בדבריו כדברי האלשיך (בראשית, מא, לג) במניעת טומאת מצרים:

> אמנם היו בסכנה פן קושי חלאת זוהמת טומאת מצרים יגבר עליהם וישעבדם תחת סבלות טומאתה. על כן אלוקינו מרחם, מאז, חשב מחשבות לבלתי ידחו ישראל שמה... עוד שנית עשה הוא יתברך הלא הוא לבלתי יסתופפו בבואם מצרימה תחת צל שרו של מצרים. והוא, כי אם בבואם היו אוכלים מעבור הארץ הנשפע על ידי השר, היה קונה בהם מאז שליטה... על כן מה עשה הוא יתברך נתן שבע שנים שבע גדול בכל ארץ מצרים אשר לא היה שפע השבע ההוא על ידי השר, כי אם על ידי השכינה באמצעות יוסף נמצאו יעקב והבאים מצרימה בימי שבע שני הרעב מתפרנסים מתחת ידי השכינה ולא מתחת יד השר... ומאז היה שם שייכות קדושה.

בכל מקום שירדו ישראל, היה המקום עני ובזכותם של ישראל נתעשר, כי אם יגיעו למקום עושר וייהנו מנכסי אותו המקום שמקורם בכוחות הטומאה, ישפיע הדבר עליהם, וירדו ברמתם הרוחנית. לכך מגיעים הם למקומות עוני ובזכותם מתעשר המקום, ובכך יונקים הם ממקור הקדושה. כך ביוסף שירד למצרים ונרקבה כל תבואתם ונשאר רק מה שביד יוסף, וממילא כל תבואת מצרים בירידת יעקב למצרים היא מכוחו של יוסף, וינק ממקור הקדושה.

כך בלבן, אם היה יעקב נהנה מרכוש לבן, היה מושפע ממנו ביותר, לכך יעקב מגיע למקום חרון אף, עיר של עניים. בזכותו ירד שפע ממרום לחרן, בזכותו מתברכים המים, העיר כולה מתעשרת בזכות הקדושה. השבטים נולדים ומתפרנסים מכוח הקדושה, כוחו של לבן להשפיע עליהם, קטן יותר. וביותר, "מעשה אבות סימן לבנים", יעקב עבר את ארבע גלויות, אומר המדרש (בראשית רבה פד,ג), "לא שלותי ולא שקטתי" (איוב ג, כז), "לא שלותי" מעשו, "ולא שקטתי" מלבן, "ולא נחתי מדינה", "ויבא רוגז", בא עלי רגזו של יוסף"; צרת לבן כנגד גלות בבל, צרת עשו כנגד גלות מדי, צרת דינה כנגד גלות יון, צרת יוסף כנגד גלות אדום. יעקב מכין את הדרך לבניו, עליו לכלכל את עצמו בדרך הקדושה, כדי שבניו יוכלו לצאת מהגלות. ואף לכך אליפז לקח את רכושו של יעקב, וכאשר יעקב ממשיך לבית לבן, מכין ואין בידו נדוניא, הוא נאלץ

לעבוד ארבע עשרה שנה עבור שתי נשותיו, עובד שש שנים נוספות לפרנסתו. ובכך הוא מכין את הדרך לבניו אחריו לעמוד בניסיון העוני ולקיים את התורה והמצוות, כמו בניסיון העושר.

לבן רוצה לרמות

בליל החתונה היא מגלה שהיה זה טעות. יעקב רוצה את רחל. רחל אינה רוצה לבזות את אחותה ושותקת על כך. אמנם כבר בזמן הסכם יעקב ולבן לישא את רחל, יעקב יודע שלבן, חמיו לעתיד, מנסה לרמות. מביאה הגמרא במגילה (דף יג.):

אמר רבי אלעזר מה דכתיב (איוב לו, ז) "לא יגרע מצדיק עיניו", בשכר צניעות שהייתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר. ומאי צניעות הייתה בה ברחל, דכתיב (בראשית כט, י) "ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא". וכי אחי אביה הוא? והלא בן אחות אביה הוא? אלא אמר לה (יעקב): מינסבא לי? (התנשאי לי?) אמרה ליה (רחל): אין. מיהו, אבא רמאה הוא, ולא יכלת ליה. (כן, אך אבי רמאי הוא ולא תוכל לו). אמר לה (יעקב): אחיו אנא ברמאות. (אחיו אני ברמאות). אמרה ליה (רחל): ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא? (וכי מותר לצדיק לנהוג ברמאות?) אמר לה (יעקב): אין, (כן. נאמר) - (שמואל-ב כב, כז) "עם נבר תתבר ועם עקש תתפל". אמר לה (יעקב): ומאי רמיותא? (ומה היא רמאותו?) אמרה ליה (רחל): אית לי אחתא דקשישא מינאי, ולא מנסיב לי מקמה. (יש לי אחות גדולה ממני, ולא יתן לי להנשא לפניה).

(לכך) מסר לה סימנים. כי מטא ליליא, (כאשר הגיע ליל החתונה) אמרה (רחל): השתא מיכספא אחתאי (כעת תתביש אחותי על שאינה יודעת את הסימנים כשישאלנה יעקב, ולכך) מסרתינהו ניהלה (מסרתם ללאה). והיינו דכתיב (בראשית כט, כה) "ויהי בבקר והנה היא לאה", מכלל דעד השתא לאו לאה היא? (וכי עד כעת אין זו לאה?) אלא מתוך סימנין שמסרה רחל ללאה לא הוה ידע עד השתא (עכשיו). לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול. ומה צניעות הייתה בשאול דכתיב (שמואל-א י, טז) "ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל", זכה ויצאת ממנו אסתר.

התועלת בסימנים תמוהה. העובדות ידועות ליעקב ורחל, לבן מעדיף לחתן את לאה לפני רחל, אם משום שאמרו שהגדול לגדולה, ואם מחמת שכך רצה. עשיו שאליו יועדה לאה, לא חפץ בה. כעת הינו בן שבעים ושבע, וכבר בהיותו בן ארבעים נשא שתי נשים. בשומעו שאביו לא חפץ בבנות כנען ולכך שלח את יעקב לחרן לבנות בתואל, לא בא עמו לקחת את לאה, וביכר תחתיה לאשתו השלישית, את מחלת בת ישמעאל, אך למרות זאת לבן עומד בשלו ואומר שיחתן את לאה לפני רחל. ומשכך אחר דברי רחל שאביה רמאי, וביותר לאחר שביארה שלבן סובר שלאה צריכה להינשא לפני רחל, ועל כן לא ייתן לרחל להינשא קודם ללאה. מדוע נותן יעקב סימנים לרחל כדי להיוודע שהיא רחל. הרי אין בכך תועלת, כי לבן לא ייתן לה להינשא קודם ללאה? וצ"ע.

גם אתה רמאי - זו תשובה?

בעיקר מסירת הסימנים יש להבין. יעקב נותן סימנים לרחל כדי שאם יביא לבן ליעקב תחתיה את לאה, יעלה יעקב על רמאותו, וישיבנה אליו ויקח את רחל תחתיה. באה רחל ומוסרת את הסימנים ללאה כדי שלא תתבייש בכך שיידע יעקב מיד שאינה רחל. ולכאורה הרי מחמת כך נתן יעקב סימנים לרחל, ובמסירת הסימנים מעקרת היא את הסימן מתוכנו, שאין הוא סימן כלל? עוד יקשה, מדוע לא העלתה רחל בדעתה שאחר שבגדה ביעקב ומסרה את הסימנים שסיכמו ביניהם, יאמר יעקב שאינו חפץ בה כיון שלא עמדה בדיבורה? מדוע שיתפה רחל פעולה עם אביה, וגילתה לאחותה את הסימנים?! ואף אם אין רצונה לגלות ליעקב את דבר המזימה, לכל הפחות שלא תספר על כך לאביה?!

עוד יש להבין. יעקב אבינו מגיע לחרן ומסכם עם לבן שישא את רחל בתו הקטנה. יום למחרת הנישואין מגלה והנה היא לאה, אומר יעקב ללבן, למה רימיתני? משיב לו חמיו, מנהג המקום שנושאים קודם את הבכורה, ורק לאחריה את הצעירה. ולכאורה היה על יעקב להשיב, הלא סכמנו שאני לוקח את הקטנה, וכי בשעת ההסכם לא ידעת את מנהג המקום, ושמא חשבת שיבוא עשו וישא את הבכורה, וכיון שלא בא, הבאת עבורי, אך יעקב שותק.

יעקב מקפיד על לאה, המדרש (בראשית רבה עא, ב) מביא, "רבי חנין בשם רבי שמואל בר רבי יצחק אמר, כיון שראה אבינו יעקב מעשים שרימה לאה באחותה נתן דעתו לגרשה וכיון שפקדה הקב"ה בבנים אמר, לאמן של אלו אני מגרש?!". יעקב מקפיד על לאה, אולם אינו משיב על דברי לאה, כמבואר במדרש (בראשית רבה ע, יט):

וכל ההוא ליליא הוה צווח לה רחל והיא עניא ליה (ובכל אותו הלילה קרא לה יעקב: רחל, רחל, ולאה עונה לו), בצפרא (בבוקר רואה יעקב) "והנה היא לאה". אמר לה (יעקב): מה רמייתא בת רמאה לאו בליליא הוה קרינא רחל ואת ענית לי? (רמאית בת רמאי, וכי לא קראתי לך בלילה רחל וענית לי?) אמרה ליה (לאה): אית ספר דלית ליה תלמידים לא כך היה צווח לך אבוך עשו ואת עני ליה, (לכל ספר יש תלמידים, וכי לא כך קרא לך אביך עשיו וענית לו? - ועל כן הטענה היא כלפי לבן:) "ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי" וגו'.

מדוע יעקב אינו משיב, וכי תשובה היא זו, אני רימיתי את אבי בעל כרחי בציווי ה' בנבואה שעלי לקבל את ברכות העולם הזה כיון שעשו פקר, ואף יצחק הודה לי. אך מדוע את מרצונך משתפת פעולה עם אביך הרמאי? וביותר, מדוע יעקב אינו טוען לה מהיכן ידעת את הסימנים שסיכמתי עם רחל? מדוע יעקב מקבל את תשובתה?!

הבו לי משכון דלית חד מנכון מפרסם

יש להקדים. לשון הפסוק (בראשית כט, כב) "ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה", יותר מדויק לומר "ויעש משתה", ואזי ו"יאסף לבן את כל אנשי המקום", מדוע אסף לבן את כל אנשי המקום, ורק לאחר מיכן ערך משתה. קודם עורכים משתה, ולכבודו מתאספים כל תושבי המקום? ועוד, מדוע הזכירה התורה כמה אורחים היו בחתונת יעקב ולאה? מה נוגע הדבר אלינו? ועוד, מדוע בפסוק אין זכר לנישואי רחל אף שהיא עיקרו של בית. וכי שם לא אסף לבן את כל אנשי המקום למשתה?

הנה מביא המדרש (בראשית רבה ע, יט):

כינס (לבן) כל אנשי מקומו אמר להם, יודעים אתם שהיינו דחוקים למים (מקומנו היה מקום חרון אף), וכיון שבא הצדיק הזה לכאן נתברכו המים (אף אני נתברכתי בצאן, עד עתה לקחה את הצאן רחל הקטנה, וכעת זקוק אני לבני שינהיגו הצאן מרוב גודלו, ויש אומרים שאף זכה לבן לבנים אלו בזכות יעקב). אמרין ליה (אנשי המקום): ומה אהני לך? (מה נעשה?) אמר להון (לבן): אין בעיין אתון אנא מרמי ביה ויהב ליה לאה (רוצה אני לרמותו ואתן לו את לאה), דהוא רחים להדא רחל סגי (דהוא אוהב את רחל הרבה), והוא עבד הכא גבכון שבעה שנין אוחרין (וכך יעבוד כאן עוד שבע שנים). אמרין ליה (אנשי מקומו): עביד מה דהני לך (תעשה כרצונך - הרי אם היית שותק לא היינו יודעים שאתה מרמה אותו, ואחר שגילית את רמאותך, מה הנך רוצה שנעשה כדי שתצליח ברמאותך?) אמר להון (לבן) הבו לי משכון דלית חד מנכון מפרסם (הביאו לי משכון לוודא שאין ביניכם אחד שיפרסם את רמאותי). ויהבון ליה משכונין (הביאו לו משכונות על כך), ואזל ואייתי עליהון חמר משח וקופר (הלך לבן ובמשכונות האלו קנה את צרכי הסעודה, יין ושמן). הוי למה נקרא שמו לבן הארמי? שרימה באנשי מקומו.

לבן אסף את כל אנשי מקומו כדי להוציא מהם את ממונם לערוך משתה גדול, ובו יוכל לרמות את יעקב, ואמר להם רצוני לרמותו, וכדי שלא יגלו לקח מהם משכונות והשתמש בהם לתשלום הסעודה. מדוע לקח מהם משכונות הלא אם לא יגלה את רמאותו, לא יהיה להם מה לגלות?

היא לאה היא לאה

מהמשך המעשה נראה שידע לבן במי מדובר ולכך לקח משכונות. מוסיף המדרש:

וכולי יומא הוו מכללין ביה (וכל אותו היום היו רוקדים אנשי המקום לפני יעקב), וכיון דעל ברמשא אמר להון מה הוא כדין? (וכיון שהגיע הערב אמר להם יעקב מדוע אתם רוקדים כל כך?) אמרין ליה (אנשי המקום): את גמלת חסד בזכותך (זהו שכרך על הזכות שגמלת עמנו חסד בריבוי המים), והיו מקלסין קודמוי ואמרין הא ליא הא ליא (והיו שרים לפניו ואומרים הא ליא הא ליא) היא לאה היא לאה, ברמשא אתון מעלתא וחפון בוציניא (בערב תבוא הגדולה ותטיח את הנר; בבוקר יכבו את הנרות שמדליקים בעת שמחה, כשיראו שאיננה רחל), אמר להן (יעקב): מהו כדין? (מהו השיר הזה?) אמרי ליה (אנשי המקום): מה את סבור דאנן דכרין דכוותכון (וכי אתה סבור שאנו שרים כמותכן? כל מקום והשירים שלו).

בשעת החתונה שרו אנשי המקום היא לאה היא לאה, יעקב יכל להבין את דבריהם, ולשאת את רגליו מהמקום באמצע החתונה בהבינו את הרמאות. לבן בהכירו את נפשם של בני מקומו לקח מהם משכונות שיקיימו את דבריהם, אך בלא הועיל. אף דיש לומר דאכן בני המקום רצו לקיים בקשתו, אך בראותם שכל המשכונות הלכו לצרכי הסעודה, הבינו שאת הכסף הם כבר לא יראו, ולכן הם שרו בחתונה "היא לאה היא לאה" כדי שמצדו של יעקב הם יצאו נקיים באומרם רמזנו לך כששרנו בסעודה דאין זאת רחל.

הסימנים נותרו מוצנעים

למדים אנו בזה, בתחילה רצה לבן להזמין מתי מעט לסעודה, ולכך סיכמו רחל ויעקב על הסימנים, וחשבה שתאמר ללאה יש לי סימנים עם יעקב, כך שלא תועיל רמאות אבינו ולכך חבל לך לשתף עמו פעולה. אולם מאחר וחשש לבן שמא יעקב יגלה את התרמית, ויקח את רחל, לכך אסף את כל אנשי המקום למשתה בידעו שיעקב לא יבייש את לאה באמרו שאינה המיועדת בפני אנשי המקום. ואכן בנישואי רחל שלא היה צורך לרמות את יעקב, לבן הזמין מתי מעט לסעודה.

אף רחל ידעה כן, ובראותה שאביה עושה אירוע גדול וכל אנשי המקום יודעים על כך, לכך מסרה את הסימנים ללאה באמרה, יעקב נתן בידי סימנים מפני שחשב שיהיו בחתונה מתי מעט, ובראותו שלאה אינה יודעת את הסימנים ייקחני במקומה. כעת שישנם מוזמנים רבים, תיכלם אחותי בראותה שאינה יודעת את הסימנים. במקום שכזה לא היה נותן יעקב סימנים, לכך מסרתם ללאה.

אמנם יש להבין, לשון הגמרא (דף יג.), "בשכר צניעות שהייתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול", וברש"י: "והוא צניעות שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנים". משמע שהצניעות היא גילוי הסימנים. ולכאורה וכי גילוי הסימנים זו צניעות, הלא צניעות הוא לשון כיסוי. גילוי הסימנים הוא הסרת הכיסוי, אין זאת דעל אף הגילוי, עדיין נשאר הדבר בגדר מכוסה. היתכן?!

שלוש מצוות הבית

מביא בדעת זקנים מבעלי התוספות (בראשית כט, כה): "שכל הלילה הייתה עושה עצמה כרחל מתוך השלשה סימנין שמסרה לה נדה וחלה והדלקת הנר כמו שמסרן יעקב לרחל", לשון חז"ל שרחל "מסרה" את הסימנים. רחל לא גילתה את הסימנים, היא מסרתם ללאה, בלא שידעה לאה שאלו סימנים בין יעקב לרחל. כיצד אירע גילוי זה? יעקב לימד את רחל את הלכות הבית, וסיכם עמה שאלו יהיו הסימנים שהיא רחל.

אמרה רחל ללאה אחותה, אני יודעת שאבינו רוצה לרמות את יעקב ולתת אותך לו לאשה, ואני כבר התכוננתי לחתונה עמו, והוא לימד אותי את מנהגי באר שבע דהם ההלכות האלו, וכעת בהתברר שאינני המיועדת להיות אשתו, אלמד אותך את ההלכות האלו, כדי שתהיי ראויה להינשא לצדיק, ולאה הופתעה ממחוותה של רחל, היה עליה לכעוס על שלאה לוקחת ממנה את המיועד להיות בעל נעוריה, אך רחל במקום לכעוס ולריב, אף לימדה אותה את מנהגיו של יעקב. ונמצא שעצם קיום הסימנים נותר צנוע.

"המעט קחתך את אישי"

עד יום מותה לאה לא ידעה על קיום הסימנים. כך למדים אנו ממעשה הדודאים. (בראשית ל, יד-טו) "וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך. ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני". טענת לאה מופלאה. הלא רחל היא עקרת הבית, ולכך סיכם עמה יעקב סימנים, ורחל ברוב אצילותה גילתה לה את הסימנים כדי שלא תתבייש בשמחת כלולותיה, ומה הוא "המעט קחתך את אישי", הלא רחל היא עקרת הבית?

למדים אנו שכל ימי חייהם לא גילתה רחל לאחותה שהיא ויתרה לה על בעלה, זהו ויתור עצום! כל החיים רחל יודעת מה הקריבה עבור אחותה. בשנותיה הראשונות כלו עיניה בראותה כמה שבטים העמידה אחותה, והיא עקרה, ולאחר אמירתה של לאה "המעט קחתך את אישי", יכלה רחל להשיב לה הלא ויתרתי לך על בעלי, אך רחל שמעה חרפתה והבליגה ואף ויתרה על יעקב ליום נוסף, וכך המשיכה בויתור כל החיים, ולא גילתה שבעצם יעקב נתן בידה סימנים והיא באצילותה גילתה אותם ללאה. בזכותה קמו כל שבטיה של לאה. למדים אנו שכל השנים עשר שבטים קמו בזכותה של רחל. רחל עומדת בניסיון זה כל ימי חייה, גדול ניסיון זה מכל ניסיונות האבות הקדושים שניסיונם רב הוא, אך מוגבל בזמן, וכאן עמדה בו רחל בעוז ובגבורה כל ימי חייה, ולכך רק היא שזכתה להבטחה "כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאום ה' ושבו מארץ אויב. ויש תקוה לאחריתך נאום ה' ושבו בנים לגבולם".

בשכר צניעות שהייתה בה ברחל

צניעות זו של רחל, כמה פנים יש לה. מביאה הגמרא בבבא בתרא (דף קכג.): ראויה הייתה בכורה לצאת מרחל (שתלד רחל את יוסף קודם שתלד לאה את ראובן דליהוי יוסף ראשית אונו דיעקב - רשב"ם), דכתיב (בראשית לז, ב): "אלה תולדות יעקב יוסף", אלא שקדמתה לאה ברחמים (בתפלה - רשב"ם), ומתוך צניעות שהייתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה". מבאר רבי אייזיק שר בספרו לקט שיחות מוסר (ב, עמוד 292), שני מיני צניעות הוזכרו. צניעות שלא תתבייש לאה, אך נתחדש צניעות נוספת, שלא יתגלה שנתן יעקב סימנים:

> הנה מבואר כאן שאף על פי שעיקר הסיבה אשר מחמתו מסרה רחל את הסימנים ללאה היה, כדי שלאה לא תתבייש. אבל מכל מקום היה טמונה בזה עוד נקודה נפלאה והרגש טוב, והוא ענין הצניעות שעשתה הדבר בצנעא, כדי שלא יתפרסם הדבר שיעקב עשה איתה סימנים. ההרגש הנפלא הזה של צניעות, ראה הקב"ה ונתן עיניו לשלם לה מדה כנגד מדה לדורי דורות, שגם דורותיה אחריה יהיו מופלאים במידה יקרה זו של צניעות באופן נשגב ביותר, ויזכו בגינה לכיסא של מלכות.

רחל זכתה לבכורה בזכות הויתור על הסימנים. בשכר הצניעות זכתה ויצא ממנה שאול. אבנו של בנימין בנה הוא ישפה, וביארו המפרשים, נוטריקון "יש פה". בימינו ביאור משפט שכזה הוא שהאדם לא סוגר את פיו, אך אומרים חז"ל שיש פה שחוסם את הלשון מלדבר שלא לצורך. סגולתו של אבן ה ישפה לעצור דם, טעם הדבר, השתיקה עוצרת את דם הנפש הרוחנית והגשמית. בזכות שרחל שתקה ולא גילתה את הסימנים זכתה לפלך של שתיקה. זו הצניעות של שאול שלא גילה שהומלך למלך, וכך צניעותם של מרדכי ואסתר שבזכות שתיקתם שלא גילו על יהדותה של אסתר, זכו להציל את כלל ישראל מכליה.

"וירא ה' כי שנואה לאה"

הייתה כאן תועלת נוספת. "ויזכור אלקים את רחל" (בראשית ל, כה), וברש"י:

> זכר לה שמסרה סימניה לאחותה, ושהייתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו, שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים, ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה בנים. הוא שייסד הפייט (קרובות דראש השנה שחרית) "האדמון כבט שלא חלה צבה לקחתה לו ונתבהלה" (כשראה שלא ילדה, רצה לקחתה לו לאשה ונתבהלה רחל).

בדברי רש"י מוזכר שני עניינים. זכר שמסרה סימניה לאחותה, וזכר שהייתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשיו, בזכות שניהם זכתה לילדים. יש להבין, מסירת הסימנים הייתה קודם נישואי רחל, ומכוחם רחל זוכה לילדים, מדוע יוסף נולד רק שש שנים אחרי החתונה?

יש להקדים, בלידת יהודה אומר הפסוק (בראשית ל, א) "ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחתה" וברש"י: "קנאה במעשיה הטובים, אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים". אלו מעשים טובים עשתה לאה יותר מרחל?

מבארת הגמרא בבבא בתרא (דף קכג.):

מאי קדמתה לאה ברחמים? דכתיב "ועיני לאה רכות"... רב אמר לעולם רכות ממש (עיניה נוטפות דמעה - רשב"ם) ולא גנאי הוא לה אלא שבחהוא לה שהייתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן, והייתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו? איש רע הוא מלסטם ברויות, קטן מה מעשיו? (בראשית כה, כז) "איש תם יושב אוהלים". והייתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה. והיינו דכתיב (בראשית כט, לא) "וירא ה' כי שנואה לאה". מהו שנואה? וכי שנואה ממש, אפשר בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב, בגנות צדיקים דיבר הכתוב? אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשיו בפניה, ולכך "ויפתח את רחמה" (היינו שזכתה לבכורה - רשב"ם).

לאה נהגה לשבת ולשמוע מה מעשיו של הגדול, ומה מעשיו של הקטן. מה פשר מעשיה, כיון ששמעה שעשיו איש רע ומלסטם את הבריות והוא שעתיד להיות בעלה, מה טעם לשמוע זאת בכל פעם מחדש? וכן מה טעם לדעת מי הוא אחיו הצדיק ממנו?

כוח התפילה

כאשר לאה שמעה מי הוא שעתיד להיות זיווגה, גרמה לה שמועה זו לבכי על גורלה, ותפילה שתזכה ביעקב הצדיק, אך עם הזמן קהה הכאב ופסק הבכי ונחלשה התפילה, ולכך שבה לאה אל פרשת דרכים ושואלת שוב הידעתם מי הוא עשיו, ומה הם מעשיו? וכנגדם, מה הם מעשיו של יעקב? ובכך שב הכאב במלוא עוזו ושבה לאה ובכתה שאינה רוצה להינשא לעשיו הרשע, ואף בכתה שתנשא לאחיו יעקב הצדיק, ואכן זכתה ונתקבלו תפילותיה.

מביא המדרש (בראשית רבה ע, טז), "היו אומרים כך היו התנאים הגדולה לגדול והקטנה לקטן והיתה בוכה ואומרת יהי רצון שלא אפול בגורלו של רשע, אמר רב הונא קשה היא התפלה שבטלה את הגזירה ולא עוד אלא שקדמה לאחותה". הרי לנו כוחה של תפילה מעומק הלב עד היכן היא מגעת. וכנגדה אחותה רחל בטוחה הייתה שתזכה להינשא ליעקב, ולכן לא התפללה על כך כאחותה, ולכך זכתה לאה להינשא ליעקב לפניה.

בכוח התפילה אפשר לבטל את חורבן בית המקדש. איתא בפסיקתא (כו, כח; איכה רבה ה, ה): "חשב ירמיה בלבו ואמר, אם אני הולך עמהם לבבל אין מנחם לגלות הנשאר מהם, יצא לו מהם, נטלו הגליות עיניהם וראו ירמיהו שפירש מהם, געו כולם בבכיה בקול רם וצווחו ואמרו אבינו ירמיה הרי אתה מניחנו, שם בכו שכן כתב (תהילים קלז, א) "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו", וענה ירמיה ואמר להם, אני מעיד שמים וארץ אלו בכיתם בכייה אחת עד שאתם בציון לא גליתם". אם היו בוכים בארץ ישראל, לא היה נחרב בית המקדש, הרי לנו כוח התפילה.

זכר לה שהייתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו

לאה פחדה מהנישואין עם עשו, לאה שונאת את הרע, מתפללת על כך כל ימיה, ולכך מיד כשזכתה ליעקב מכוח תפילותיה אף זכתה לילדים. אך רחל שמטבעה ראויה היא ליעקב, אמנם כל עוד לא נתרחקה מעשיו אינה ראויה לילדים, אף היא זקוקה לשנוא את הרע, להתפלל להתרחק ממנו. לכך מיד עם נישואיה אין לה ילדים, מצב זה אינו מעמיד אותה בפחד שמא יגרשנה יעקב, ועשו יחפוץ בה. זהו מעשיה הטובים של לאה שקינאה בהם רחל, היא יודעת שחסר לה עיקר תפקיד האמהות, סור מרע. בראותה שלאה בדרכה ללדת בן שביעי, יחד עם בני השפחות יהיו אחד עשר שבטים, והיא תישאר עם שבט אחד לכל היותר, פחדה רחל שמא אינה ראויה להעמיד שבטים, וממילא יגרשנה יעקב וייקחנה עשו, ואף הביא רש"י את לשון הפייטן שאף עשו רצה לקחתה לאשה, החלה רחל להתפלל שלא ייקחנה עשו, וכך זכתה להוליד את יוסף.

נמצא שהיו ארבע חלקים במסירת הסימנים, ובזה זכתה רחל לארבע עניינים. בשכר שלא סיפרה רחל ללבן על שנתן לה בעלה סימנים, זכתה לכוח השתיקה לצאצאיה שאול ואסתר (מגילה דף יג:). על עצם מסירת הסימנים ללאה, זכתה לבנים (רש"י בראשית ל, כה). על כך שלא סיפרה ללאה כל חייה שיש לה סימנים עם יעקב, זכתה להוציא את עם ישראל מהגלות (איכה רבה, פתיחה כד). על כך שמסרה ללאה את הסימנים ולא גילתה לה, זכתה לבכורה (בבא בתרא דף קכג.).

נישואין שלא כדרך הטבע - שלא יקטרג השטן

יתרה מזו מבאר הקיצור אלשיך (רות ג, ב) את דרך נישואי רות לבועז:

והנה נעמי טרם גילתה את אזני רות מחשבתה אשר תחשוב לעשות ספרה לה איזה עניינים שכל דבר שבקדושה אינו מתקיים עד שיהא בו מעט תערובת והתדמות שמיחזי כאיסור אף שאינו איסור ממש. כמו שהיה ביעקב אבינו שנשא שתי אחיות את שבימיו לא היה איסור. אך עתידה תורה לאסור אבל המחשבה הייתה קודש להעמיד שנים עשר שבטי קה. וכמו כן ענין יהודה ותמר אף על פי שהיה בזה מצות יבום. [כי לפנים היה מצות יבום באחד מקרובי הסת אף שאינו אחיו] מכל מקום המלאך שאמר ליהודה שיתחבר עם תמר שמהם מלכים ונביאים יולדו. עם כל זה לא אמר לו שהאשה הזאת היא תמר ויקיים מצות יבום. רק רצה שיבא אליה לא בדרך אישות ולא בדרך יבום. כדי שיהיה בביאה זו מעט שלא כהונן. ובאופן זה דברה נעמי עם רות. וספרה לה הלא תדעי. כי בזווגך זה כל בית ישראל נשען. כי את היא האשה שממך יגלה אורו של מלך המשיח בעולם. וכל דבר שקדושתו גדול מאד מוכרח שיהיה מעורב בו איזה ענין חטא. כמו שאי אפשר לאדם לאכול דבר המתוק מאר עד שיערב בו מעט מר. ואז יתענג לו. כאשר השמעתיך מיעקב ומיהודה. על כן אל תתרעם על עצתי. כי כבתי נחשבה אצלי. וכמו שלא איעץ עצה שאינה הוגנת לבתי כך לא איעץ לך עצה שאינה הוגנת.

בתורה ישנם מעשים משונים, לוט ובנותיו, יעקב ולאה, יהודה ותמר, אמנון ותמר, בועז רות, שהקורא אותם תמה מדוע לא נישאו בדרך כל הארץ? אך המשותף למקרים אלו שהם אלו שהביאו ללידתו של משיח. כדי שלא יקטרג השטן וינסה להכשיל את המעשה, הביא הקב"ה נישואין אלו שלא כדרך הטבע, וכך אפילו בעל המעשה אינו מודע להיכן מוביל מעשהו, וכגון ביעקב ולאה, שאם ידע השטן שכך יוצר עם ישראל היה מונע זאת, ולכך נסבב הדבר בדרך מרמה, ולא קיטרג השטן ונבנה עם ישראל.

מבאר רבי חיים שמואלביץ (שיחות מוסר, יט):

> ונראה לבאר בכוונתו, כי מגמת כוח הרע והטומאה בעולם היא למנוע כל דבר שבקדושה, ויש לו הכוח לזה, וכדי לבטל את התנגדותו, ניתן לסטרא אחרא חלק זה עצמו שיהיה הדבר נראה כחטא, וה"מיחזי כחטא" הוא חלקו וכוחו של הרע והסטרא אחרא וממילא ניטל ממנו הכוח למנוע את קיום הדבר שבקדושה, ויכול מעשה הקדושה להיות נכון בשלימות. וקרוב לענין זה כתב הרמב"ן (ויקרא טז, ח) בשם פרקי דרבי אליעזר (מו) בענין השעיר לעזאזל, שביום הכיפורים היו נותנים לשטן שוחד, כדי שלא יבטל את קרבנם של ישראל לקב"ה, וזהו שנאמר "גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל", ועיין שם ברמב"ן שהאריך לבאר, שאין זה קרבנם של ישראל לשטן חס ושלום, אלא שעושים רצון בוראנו שציונו לתת לשטן את חלקו, יעוין שם באורך. וכך הם פני הדברים גם בזה, כי מעשים גדולים כהעמדת מלכות בית דוד ומלך המשיח, אינם יכולים להתהוות ללא ביטול כח הרע המפריע ומונע מעשים אלו, ואופן ביטול כוח השטן הוא בזה שנותנים לשטן את ה"מיחזי כחטא", ועל ידי כך אין בכוחו למנוע עוד את העמדת מלכות בית דוד.

כדי להקים בעולם מציאות של קדושה, צריך למנוע מהשטן להתערב, לכך נישואי רחל ליעקב הוא בדרך הסתר. למדנו, בזכות מסירת הסימנים זכינו לכל טוב ליעקב וצאצאיו עד סוף כל הדורות.